

Теоретико-правові проблеми громадського психологічного здоров'я у час пандемії зумовленої COVID-19

Theoretical and Legal Problems of Public Psychological Health During the Pandemic Caused by COVID-19

Ірина Жаровська¹, Наталія Ортинська²
Iryna Zharovska, Natalia Ortynska

¹ *Lviv Polytechnic National University, Institute of Law, Psychology and Innovative Education*
1/3 Kniazia Romana, Lviv, 79008, Ukraine

² *Lviv Polytechnic National University, Institute of the Humanities and Social Sciences*
5 Mytropolyyta Andreia Street, Lviv, 79013, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.59-5](https://doi.org/10.22178/pos.59-5)

JEL Classification: K40

Received 20.05.2020
Accepted 26.06.2020
Published online 30.06.2020

Corresponding Author:
Iryna Zharovska
irazhar@ukr.net

© 2020 The Authors. This article
is licensed under a Creative
Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У статті розглядається проблеми забезпечення громадського психологічного здоров'я у час пандемії зумовленої COVID-19. Доводиться, що наслідки пандемії COVID-19 для всіх сфер суспільної діяльності зумовлюють трансформацію правової реальності та людської життєдіяльності. Психологічне здоров'я потребує особливої уваги, оскільки наслідки карантинних обмежень та засоби боротьби з хворобою активізували проблему. Визначено групи осіб, які особливо чутливі до проблеми та констатовано необхідність комплексності міжнародних та національних правових заходів для подолання проблем громадського психологічного здоров'я посилені пандемією COVID-19.

Ключові слова: громадське здоров'я; психологічне здоров'я; право на охорону здоров'я; ВООЗ; пандемія; COVID-19.

Abstract. The article discusses the problems of ensuring public psychological health during the pandemic caused by COVID-19. It turns out that the consequences of the COVID-19 pandemic for all spheres of public activity determine the transformation of legal reality and human life. Psychological health needs special attention, as the consequences of quarantine restrictions and means of combating the disease have intensified the problem. Groups of people who are particularly sensitive to the problem have been identified and the need for comprehensive international and national legal measures to address the public mental health problems exacerbated by the COVID-19 pandemic has been identified.

Keywords: public health; psychological health; the right to health care; WHO; pandemic; COVID-19.

ВСТУП

Громадське світове здоров'я є в небезпеці. Коронавірусна інфекція COVID-19 – це інфекційне захворювання, викликане новим коронавірусом, який раніше у людей не виявлявся. Вплив даного вірусу призводить до розвитку респіраторного гриппоподібного захворювання з такими симптомами як кашель, лихоманка і, в більш важких випадках, пневмонія.

Як вказує ВООЗ світ переживає не першу пандемію. Але це перша пандемія, викликана коронавірусів. Це небезпечний ворог з небезпечним поєднанням відмінних рис: активний, швидкий і смертоносний вірус. Він діє непомітно і безшумно: якщо ми не проявляємо пильність, він несподівано атакує, коли ми не готові, і поширюється подібно лісової пожежі. Наслідки пандемії для здоров'я людей виходять далеко за рамки захворювань і смертей від вірусу».

Особливості біологічних властивостей зазначеного коронавірусу полягають у тому, що для нього характерні висока вірулентність (ступінь здатності до зараження організму) та висока контагіозність — властивість передаватися від хворих людей до здорових (індекс контагіозності становить приблизно 50%). З урахуванням зазначених біологічних властивостей вірусу, тривалості його виживання на поверхнях і предметах у помешканнях та громадських приміщеннях, відсутності у населення популяційного імунітету, спричинення цим збудником пандемії, Міністерство охорони здоров'я України відніс коронавірус SARS-CoV-2 до збудників, що спричиняють «особливо небезпечні хвороби» (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.02.2020 р. № 521).

Питаннями правового забезпечення громадського здоров'я займалися фахівці з різних галузей права, зокрема І. Галецька, А. Кланца, І. Коцан, О. Лисенко та інші. Проте нові загрози, що викликані пандемією зумовлюють потребу додаткового наукового аналізу.

Станом на 24 травня 2020 згідно статистичних даних захворіло понад 5 млн. 350 тис. осіб, офіційно зареєстровано 343 тис. смертей викликаних цією хворобою [1]. Особливістю хвороби є не тільки медичний критерій. Зміни відбуваються у всіх сферах – економічна криза, посилення безробіття, соціальне дистанціювання, переведення у віртуальний простір багатьох сфер життя, поява поняття COVID-статусу особи, криза демократичних інститутів, посилення територіального державного розмежування тощо.

Всі ці, та багато інших питань потребують додаткового наукового, у тому числі правового аналізу, проте метою цієї статті є аналіз проблеми забезпечення громадського психологічного здоров'я у час пандемії зумовленої COVID-19.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВООЗ акцентує, що «порушення в роботі систем охорони здоров'я загрожують перекреслити десятиліття прогресу в боротьбі з материнською і дитячою смертністю, ВІЛ, малярією, туберкульозом, неінфекційними захворюваннями, психічними розладами, поліомієліт і багатьма іншими надзвичайними за-

грозами здоров'ю людей» [2]. Акцент на психічному здоров'ї є особливо вагомим.

Громадське здоров'я являє собою важливий атрибут суспільного життя та структурну умову відтворення соціально-біологічної детермінації суспільства, що дає змогу проаналізувати антропоцентричну цінність людини в конкретних історичних умовах та фізіологічної будови. Така категорійна конструкція громадського здоров'я розкриває сутність внутрішньо індикативного ставлення людини до цінності життя та його досконалості через призму «фізичного добробуту», який гарантується лише фізичним здоров'ям. Останнє як зовнішньоатрибутивна ознака буття людини слугує «своєрідним естетичним та соціальним мірилом індивіда, критерієм його краси, громадянської зрілості, духовного розвитку, готовності віддати свої сили служінню державі» [3].

Не слід пов'язувати громадське здоров'я виключно з правом громадян на медичне забезпечення, вказана проблема є набагато ширшою. Як вказує А. Кланца «громадського здоров'я як умови національної безпеки держави дав змогу увиразнити антропоцентричні засади публічної політики у сфері охорони здоров'я в сучасних умовах суспільного розвитку, на підставі цього ідентифіковано обґрунтувати соціально-економічну безпеку держави у сфері громадського здоров'я, яка характеризує інституціональний стан суспільства, яке здобуває максимальну можливість реалізації потреби формування, відтворення та відновлення здоров'я як структурної умови досягнення суспільних благ» [4].

Здоров'я є базовим феноменом благополуччя людини. Тобто, здоров'я особистості – це не лише відсутність хвороб, а й утверджене благополуччя. Здорова особистість – це активна особа у всіх особистісних проявах (тілесне, соціальне, емоційне, когнітивне та ін.), а благополуччя є додатковою якістю, основне призначення якої – забезпечення гармонізації у зазначених напрямках розвитку. Психологічне здоров'я має тісний зв'язок з індивідуальними особливостями особистості, що інтегрує у всі аспекти внутрішнього світу і проявляє себе як єдине ціле [5].

Вчені Б. Братусь, М. Михайлина, В. Слободчиков, пов'язують психічне та психологічне здоров'я особистості з такими характеристиками, як здатність пристосовуватись до соці-

ального та природного оточення, стресостійкість і стабільність в процесі активної взаємодії з середовищем, включеність в співтовариство, відповідність певним соціальним і культурним вимогам [6].

Згідно випущеної у травні Організацією Об'єднаних Націй аналітичній записці щодо COVID-19 і психічному здоров'ю, пандемія COVID-19 свідчить про нагальну необхідність нарощувати капіталовкладення в послуги з охорони психічного здоров'я населення, щоб уникнути ризику значного зростання показників психічних розладів вже в найближчі місяці.

На нашу думку, наступні критерії спричинили загострення цієї проблеми – карантинні заходи, самоізоляція населення, зубожіння населення, сімейно-побутові проблеми.

Знову ж таки звернемося до ВООЗ. Дані, що надходять вказують на поширення симптомів депресії і тривожних розладів серед населення цілого ряду країн. В ході дослідження, проведеного в Ефіопії в квітні 2020 р було відзначено триразове збільшення поширеності симптомів депресії в порівнянні з розрахунковими показниками, отриманими за Ефіопії до початку епідемії.

Особливий ризик стресогенного психологічного впливу COVID-19 загрожує певним групам населення. Підвищеної небезпеки піддаються медичні працівники первинної ланки, що зіштовхуються з важкої робочим навантаженням, необхідністю прийняття рішень, від яких залежить життя або смерть пацієнтів, і ризиком інфікування. В ході епідемії в Китаї серед медичних працівників були зареєстровані високі показники депресії (50 %), тривожних розлади (45 %) і безсоння (34 %), а в Канаді про необхідність психологічної підтримки заявило 47 % медичного персоналу.

Одним з проявів є синдром емоційного вигорання являє собою стан емоційного, розумового виснаження, фізичного стомлення, що виникає в результаті хронічного стресу на роботі. Розвиток цього синдрому характерний в першу чергу для професій, де домінує надання допомоги людям. Синдром емоційного вигорання розглядається як результат несприятливого розвитку стресу на робочому місці. Виділяють три ключові ознаки синдрому емоційного вигорання: 1) граничне ви-

снаження; 2) відстороненість від клієнтів (пацієнтів і від роботи; 3) відчуття неефективності і недостатності своїх досягнень [7].

У групі ризику також перебувають діти і підлітки. В Україні проведено опитування визначило, що школярі на онлайн навчанні мають значні психоемоційні проблеми: відсутність у дітей вміння вчитися самотійно; низька мотивація до навчання; напруга через боязнь помилки та тиску з боку вчителя; надмірне навантаження; нестача спілкування із вчителем та ровесниками; несприйняття дистанційного навчання як такого; зростання рівня агресії та нетерпимості у суспільстві [8]. В Італії та Іспанії батьки скаржаться на те, що у їхніх дітей виникають труднощі з концентрацією уваги, а також підвищена дратівливість, порушення і нервозність. Введення режиму самоізоляції збільшує ризик епізодів насильства або жорстокого поводження по відношенню до дітей або в їх присутності. В особливо важкому становищі опинилися діти з інвалідністю, діти, які проживають в умовах обмеженого простору, а також живуть і працюють на вулиці.

До іншим групам підвищеного ризику відносяться жінки, особливо якщо їм доводиться поєднувати допомогти дітям у навчанні на дому, віддалену роботу і роботу по господарству. За даними опитування освітнього омбудсмена учням 2-4 та 5-9 класів батьки допомагають у середньому 2-3 години в день. Першокласникам дорослі приділяють свою увагу 1-1,5 години в день. Маємо певний дисбаланс між дистанційною роботою батьків та дистанційним навчанням дітей. Майже половина батьків – 47,7% – відповіли, що навчання дитини ускладнює їм виконання власних поточних та робочих завдань. Про частковий вплив навчання на роботу вказали 23,8 % [8].

Погіршився психологічний стан для осіб які попадають у підвищену зону ризику - люди похилого віку і пацієнти з вже існуючими психічними розладами. В ході обстеження молодих людей, що проживають в Сполученому Королівстві і раніше зверталися за психіатричною допомогою, 32 % таких пацієнтів погодилися тим, що пандемія значно погіршила їх психічний стан.

Ще одним приводом для занепокоєння фахівців з охорони психічного здоров'я є зростання споживання алкоголю. За час пандемії статистичні служби Канади зареєстрували 20 %

зростання споживання алкоголю людьми у віці 15-49 років. В умовах карантину жителі Ірландії рекордно збільшили споживання алкоголю. В цілому, у березні 2020 року, у порівнянні з березнем 2019 року, жителі країни збільшили купівлю алкоголю «додому» на 40 %. В Україні зростання продажів міцного алкоголю у період карантину склало близько 4-5 %. У Сполучених Штатах, за даними дослідницької фірми Nielsen, ці продажі зросли на 55 % із текілою, джином і коктейльними напоями у лідерах. Навіть фіни, які щороку споживають все менше алкоголю, в березні купили його на 9.3 % більше [9].

І останнє. В зону ризику потрапляють також особи, що перехворіли COVID-19, вони можуть страждати від депресії і посттравматичного синдрому. Також загальний стан втоми, необхідний час для відновлення організму, втрата працездатності – все це також є вагомим підґрунтям для посилення психологічних проблем.

Рівень тривалих психосоціальних наслідків пандемії коронавірусної хвороби, стане очевидним лише за кілька місяців. Особливо вразливі в цій ситуації люди з наявними певними психічними захворюваннями або ті, хто колись пережив схожу емоційну ситуацію. Німецькі фахівці попереджають, що побічні

ефекти пандемії можуть активізувати флешбеки і спогади про набагато гіршу травму з минулого, а отже, реактивувати посттравматичний стресовий розлад. Особливо можуть зазнати загострень люди з панічними станами, розладами фобічного типу, обсессивно-компульсивними, а також психосоматичними розладами [10].

ВИСНОВКИ

Наслідки пандемії COVID-19 для всіх сфер суспільної діяльності зумовлюють трансформацію правової реальності та людської життєдіяльності. Психологічне здоров'я потребує особливої уваги, оскільки наслідки карантинних обмежень та засоби боротьби з хворобою активізували проблему. Визначено групи осіб, які особливо чутливі до проблеми: медичні фахівці, діти, жінки та особи літнього віку. Вказано на загострення проблеми алкоголізму як негативного чинника впливу на громадське психологічне здоров'я. Констатовано необхідність комплексності міжнародних та національних правових заходів для подолання проблем громадського психологічного здоров'я посилені пандемією COVID-19.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Johns Hopkins University & Medicine (2020). *COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University*. Retrieved from <https://gisanddata.maps.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/bda7594740fd40299423467b48e9ecf6>
2. Vsemirnaia organizatsiia zdavookhraneniia. (2020, May 18). *Vystuplenie Generalnogo direktora VOZ na Vsemirnoi assamblee zdavookhraneniia* [Statement by WHO Director-General at the World Health Assembly]. Retrieved from <https://www.who.int/ru/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-world-health-assembly> (in Russian) [Всемирная организация здравоохранения. (2020, Май 18). *Выступление Генерального директора ВОЗ на Всемирной ассамблее здравоохранения*. URL: <https://www.who.int/ru/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-world-health-assembly>].
3. Hallingberg, B., Fletcher, A., Murphy, S., Morgan, K., Littlecott, H. J., Roberts, C., & Moore, G. F. (2016). Do stronger school smoking policies make a difference? Analysis of the health behaviour in school-aged children survey. *The European Journal of Public Health*, 26(6), 964–968. doi: 10.1093/eurpub/ckw093
4. Klantsa, A. I. (2018). *Hromadske zdorov'ia yak umova natsionalnoi bezpeky derzhavy* [Public health as a condition of national security of the state]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia*, 1, 107–113 (in Ukrainian) [Кланца, А. І. (2018). Громадське здоров'я як умова національної безпеки держави. *Вісник*

Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління, 1, 107–113].

5. Haletska, I., & Sosnovskiy, T. (2006). *Psykhologhiia zdorov'ia: teoriia i praktyka* [Health Psychology: Theory and Practice]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka (in Ukrainian)
[Галецька, І., & Сосновський, Т. (2006). *Психологія здоров'я: теорія і практика*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка].
6. Kotsan, I., Lozhkin, H., & Mushkevych, M. (2009). *Psykhologhiia zdorov'ia liudyny* [Human health psychology]. Lutsk: Vezha (in Ukrainian)
[Коцан, І., Ложкін, Г., & Мушкевич, М. (2009). *Психологія здоров'я людини*. Луцьк: Вежа].
7. Lysenko, O. (2016). *Psykhologichni osoblyvosti profesiinoi diialnosti medychnykh pratsivnykiv* [Psychological features of health workers professional activities]. *Aktualni problemy psykhologhii*, 45, 61–65 (in Ukrainian)
[Лисенко, О. (2016). Психологічні особливості професійної діяльності медичних працівників. *Актуальні проблеми психології*, 45, 61–65].
8. Osvitnii ombudsmen Ukrainy. (2020, April 08). *Rezultaty opytuvannia batkiv "Navchannia ditei pid chas karantynu"* [Results of a survey of parents "Teaching children during quarantine"]. Retrieved from <https://eo.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/Rezultaty-opytuvannia-22Navchannia-ditey-pid-chas-karantynu22.pdf> (in Ukrainian)
[Освітній омбудсмен України. (2020, квітень 08). *Результати опитування батьків «Навчання дітей під час карантину»*. URL: <https://eo.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/Rezultaty-opytuvannia-22Navchannia-ditey-pid-chas-karantynu22.pdf>].
9. Korniiievych, L. (2020, April 24). *Yak karantyn vyprobuie nas na stiikist do alkoholiu* [How quarantine tests us for resistance to alcohol]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/quarantine-alcohol-drinking/30574501.html> (in Ukrainian)
[Корнієвич, Л. (2020, Квітень 24). *Як карантин випробовує нас на стійкість до алкоголю*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/quarantine-alcohol-drinking/30574501.html>].
10. Fuks, K. (2020, Kviten 24). *Ne vidkladaty zhyttia na "pislia karantynu"* [Do not postpone life for "after quarantine"]. Retrieved from <https://tyzhden.ua/Science/242695> (in Ukrainian)
[Фукс, К. (2020, Квітень 24). *Не відкладати життя на «після карантину»*. URL: <https://tyzhden.ua/Science/242695>].